

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Ludvíka Davida (soudce zpravodaj), soudkyně Kateřiny Šimáčkové a soudce Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti stěžovatele **J. P.**, zastoupeného JUDr. Vladimírem Vaňkem, advokátem se sídlem Karlovo náměstí 28/559, Praha 2, proti usnesení **Nejvyššího soudu** ze dne 23. 6. 2016 č. j. 21 Cdo 1952/2016-436, usnesení **Krajského soudu v Praze** ze dne 23. 4. 2015 č. j. 30 Co 50/2015-372 a usnesení **Okresního soudu Praha - západ** ze dne 13. 10. 2014 č. j. 7 C 105/2011-337, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Praze a Okresního soudu Praha – západ jako účastníků řízení a MUDr. V. V., jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 23. 6. 2016 č. j. 21 Cdo 1952/2016-436, usnesením Krajského soudu v Praze ze dne 23. 4. 2015 č. j. 30 Co 50/2015-372 a usnesením Okresního soudu Praha - západ ze dne 13. 10. 2014 č. j. 7 C 105/2011-337 byla porušena základní práva stěžovatele na přístup k soudu a na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

1. Stěžovatel se svou ústavní stížností domáhá zrušení výše uvedených soudních rozhodnutí. Tvrdí, že vedla k porušení jeho práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), a také principu legality zakotveného v čl. 2 odst. 2 Listiny.

I.

I. Skutkové okolnosti případu a průběh řízení před obecnými soudy

2. Stěžovatel se po roce 1989 vrátil do České republiky z Německa, kde žil a podnikal od roku 1968. Usadil se v Jílovém u Prahy, kde v roce 2001 od restituentů koupil starou cihelnu, kterou chtěl opravit a provozovat jako zařízení pro volnočasové aktivity a ubytování hostů. Na přelomu let 2007 a 2008 se seznámil s MUDr. V. (dále jen „vedlejší účastník“) a jeho matkou, kteří měli zájem od něj předmětnou cihelnu koupit. V průběhu roku 2008 stěžovatel velmi těžce onemocněl. Jak se později ukázalo, příčinou jeho zdravotních problémů byl nádor na mozku (anaplastický meningeom F l.dx. o velikosti 40 x 30 x 33 mm), který mu byl operativně odstraněn dne 29. 7. 2008 na neurologické klinice 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Ústřední vojenské nemocnici v Praze, Střešovicích. Po této operaci se zdravotní stav stěžovatele dále zkomplikoval, přidaly se urologické problémy a stěžovatel drasticky ztratil na váze (v rozmezí 25. 7. 2008 – 25. 10. 2008 stěžovatel zhubl ze 115 kg na 48 kg). Byl nepohyblivý a odkázán na pomoc druhých.

3. Dne 23. 4. 2008 navštívil stěžovatele v jeho bydlišti vedlejší účastník a nechal si vystavit vlastní směnku na částku 130 000 Kč splatnou dne 31. 5. 2008 a dále podepsat uznání dluhu, v němž měla být – dle tvrzení stěžovatele – později vedlejším účastníkem doplněna částka 3 000 000 Kč, se stejným datem splatnosti jako v případě směnky. Vzhledem k tomu, že stěžovatel tyto závazky k předmětnému datu nesplnil, uplatnil je vedlejší účastník u soudu prostřednictvím dvou návrhů. Předně podal u Krajského soudu v Praze (dále jen „krajský soud“) návrh na vydání směnečného platebního rozkazu na částku 130 000 Kč s příslušenstvím, který byl veden pod sp. zn. 47 Cm 121/2008. Dále pak podal u Okresního soudu Praha - západ (dále jen „okresní soud“) žalobu o zaplacení částky 3 000 000 Kč s příslušenstvím, která byla vedena pod sp. zn. 7 C 199/2008.

4. Pokud jde o řízení vedené ve věci plnění ze směnky, tak zde krajský soud návrhu vedlejšího účastníka vyhověl a vydal směnečný platební rozkaz ze dne 2. 7. 2008 č. j. 60 Sm 259/2008-8, jímž uložil stěžovateli, aby vedlejšímu účastníku zaplatil 130 000 Kč s příslušenstvím a nahradil mu náklady řízení. Stěžovatel proti tomuto platebnímu rozkazu podal dne 14. 7. 2008 námitky, avšak následně je svým podáním ze dne 6. 1. 2009 vzal v celém rozsahu zpět. Krajský soud proto svým usnesením ze dne 8. 1. 2009 č. j. 47 Cm 121/2008-22 řízení o námitkách zastavil a dne 31. 1. 2009 tak směnečný platební rozkaz nabyl právní moci.

5. Poté, co se stěžovatel částečně zotavil z mozkové operace, napadl rozhodnutí krajského soudu, jímž bylo zastaveno řízení o námitkách proti směnečnému platebnímu rozkazu, žalobou pro zmatečnost, která byla soudu doručena dne 16. 6. 2011. Dovolával se přitom zmatečnostního důvodu dle § 229 odst. 1 písm. c) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o. s. ř.“), neboť tvrdil, že v původním řízení neměl procesní způsobilost a zároveň nebyl zastoupen opatrovníkem, byť pro svůj duševní stav nebyl schopen činit právní úkony. Krajský soud svým usnesením ze dne 5. 1. 2012 č. j. 47 Cm 121/2008-42 zrušil své dřívější usnesení, jímž bylo zastaveno řízení o námitkách proti směnečnému platebnímu rozkazu. Ze stěžovatelem předložených lékařských zpráv a znaleckých posudků z oboru zdravotnictví, odvětví neurochirurgie ze dne 14. 5. 2011, vypracovaného MUDr. Josefem Efflerem a z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie a klinická psychologie ze dne 23. 5. 2011, vypracovaného MUDr. Vlastimilem Tichým a PhDr. Jiřím Klosem, Ph.D., jakož i revizního posudku z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, ze dne 18. 10. 2011, zpracovaného MUDr. Michalem Hesslerem, totiž zjistil, že se stěžovatel dne 29. 7. 2008 podrobil výše uvedené operaci mozku a podle znaleckých posudků nebyl v období jednoho roku před a v období jednoho roku po operaci (tj. v rozmezí 29. 7. 2007 - 29. 7. 2009) schopen pro svůj duševní stav činit právní úkony. V době vyhotovení znaleckých posudků (květen 2011) byla přitom jeho schopnost činit právní úkony stále ještě částečně snížena a při všech jeho úkonech byla nutná přítomnost právního zástupce. Byl však schopen chápat smysl soudního rozhodnutí. Krajský soud tedy měl žalobu pro zmatečnost za důvodnou, neboť v okamžiku zpětvzetí námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu stěžovatel nebyl dle znaleckých posudků v důsledku duševní poruchy schopen právně jednat.

6. K odvolání vedlejšího účastníka Vrchní soud v Praze (dále jen „vrchní soud“) svým usnesením ze dne 11. 12. 2012 č. j. 9 Cmo 72/2012-58 usnesení krajského soudu jako věcně správné potvrdil. Vedlejší účastník následně vzal svůj návrh na vydání

směnečného platebního rozkazu v plném rozsahu zpět. Krajský soud proto svým usnesením ze dne 5. 3. 2013 č. j. 47 Cm 121/2008-70 směnečný platební rozkaz zrušil a řízení zastavil.

7. Pokud jde o řízení o žalobě na zaplacení 3 000 000 Kč, tak v něm rozhodl okresní soud rozsudkem pro uznání ze dne 4. 12. 2008 č. j. 7 C 199/2008-49, kterým stěžovateli uložil, aby vedlejšímu účastníku zaplatil předmětnou částku spolu s příslušenstvím a nahradil mu náklady řízení ve výši 235 787 Kč. Okresní soud tak rozhodl, neboť stěžovatel při jednání konaném dne 4. 12. 2008 uznal nárok vedlejšího účastníka co do důvodu i výše, a to včetně jím vyčíslených nákladů řízení. Rozsudek nabyl právní moci dne 18. 12. 2008.

8. Stěžovatel následně napadl také tento rozsudek žalobou pro zmatečnost (žaloba byla podána dne 7. 6. 2011). Namítal přitom, že v době zahájení původního řízení, ani ve chvíli, kdy později před soudem uznal nárok žalobce, ani ke dni vyhlášení rozsudku pro uznání (obě skutečnosti se udály dne 4. 12. 2008) neměl procesní způsobilost a nebyl ani řádně zastoupen opatrovníkem, byť pro svůj duševní stav nebyl schopen činit právní úkony [§ 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř.]. Tato svá tvrzení doložil stejnými znaleckými posudky jako v případě výše uvedeného řízení o žalobě pro zmatečnost vedeného krajským soudem pod sp. zn. 47 Cm 121/2008. Okresní soud nejprve žalobu pro zmatečnost svým usnesením ze dne 12. 1. 2012 č. j. 7 C 105/2011-79 zamítl, neboť měl za to, že se stěžovateli nepodařilo prokázat, že byla podána včas [srov. § 234 odst. 2 o. s. ř.]. K odvolání stěžovatele krajský soud svým usnesením ze dne 4. 4. 2013 č. j. 30 Co 9/2013-177 rozhodnutí okresního soudu zrušil a vrátil mu věc k dalšímu řízení s pokynem, aby doplnil dokazování v otázce, kdy odpadla překážka, pro kterou stěžovatel nemohl před soudem samostatně jednat.

9. Okresní soud následně doplnil dokazování o znalecký posudek znaleckého ústavu, 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy, z něhož vyplynulo, že stěžovatel v letech 2008 – 2011 byl v důsledku nádoru na mozk, jeho resekce, a následných pooperačních komplikací stížen duševní poruchou (organický psychosyndrom s výrazným narušením kognitivních funkcí), která jej částečně omezovala ve schopnosti činit právní úkony a nebyl tak ani způsobilý samostatně jednat před soudem. Tento stav byl přitom „přechodný, jeho začátek lze ohraničit obdobím minimálně 3 měsíce před operací [provedenou dne 29. 7. 2008], zlepšení psychického stavu nastalo prokazatelně v časovém intervalu mezi 23. 5. 2011 a 18. 10. 2011.“ Okresní soud též znovu provedl dokazování znaleckými posudky. Dospěl pak k závěru, že žaloba pro zmatečnost byla podána včas. S ohledem na judikaturu Nejvyššího soudu (viz např. usnesení ze dne 30. 10. 1997 sp. zn. 2 Cdon 1541/97 a usnesení ze dne 24. 4. 2012 sp. zn. 21 Cdo 1637/2011) však nepovažoval závěry znalců za relevantní s ohledem na stěžovatelem uplatněný důvod zmatečnosti, neboť stěžovatel nebyl v rozhodné době (v průběhu řízení vedeného pod sp. zn. 7 C 199/2008, především pak v okamžiku, kdy uznal nárok žalobce) pravomocným rozhodnutím soudu zbaven ani omezen ve způsobilosti k právním úkonům [viz ustanovení § 20 odst. 1 o. s. ř. spolu s § 8 a § 10 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2013 (dále jen „o. z.“)]. Neshledal tedy na straně stěžovatele nedostatek procesní způsobilosti [§ 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. *a contrario*] a žalobu pro zmatečnost proto svým ústavní stížností napadeným usnesením jako nepřipustnou zamítl a rozhodl o náhradě nákladů řízení.

10. K odvolání stěžovatele krajský soud svým ústavní stížností napadeným usnesením rozhodnutí okresního soudu změnil pouze ve výroku o nákladech řízení, ve zbytku jej jako věcně správné potvrdil (výrok I.) a rozhodl o náhradě nákladů odvolacího řízení (výrok II.).

11. Dovolání stěžovatele pak Nejvyšší soud odmítl částečně jako nepřipustné, neboť rozhodnutí krajského soudu bylo v souladu s ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu (viz výše citovaná usnesení sp. zn. 2 Cdon 1541/97 a sp. zn. 21 Cdo 1015/2011 či usnesení ze dne 24. 4. 2012 sp. zn. 21 Cdo 1637/2011), dle níž nejde o zmatečnost podle § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř., nebyl-li účastník řízení (v době před pravomocným skončením řízení předcházejícího vydání rozhodnutí soudu napadeného žalobou pro zmatečnost) zbaven způsobilosti k právním úkonům ani v ní omezen. Nejvyšší soud přitom neshledal důvod, aby byla rozhodná právní otázka posouzena jinak. Za důvodnou zároveň nepovažoval ani argumentaci stěžovatele usnesením Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2001 sp. zn. 20 Cdo 1190/99, neboť toto rozhodnutí na rozhodovanou věc nedopadá. Konečně v části, v níž stěžovatel namítal nesprávné hodnocení důkazů, odmítl Nejvyšší soud jeho dovolání pro vady, pro něž nelze v řízení pokračovat (§ 241a odst. 1 o. s. ř.).

II. Obsah ústavní stížnosti a vyjádření účastníků řízení

12. Stěžovatel v ústavní stížnosti především namítal, že jeho žaloba pro zmatečnost neměla být zamítnuta, neboť již v době, kdy vedlejší účastník podal svou žalobu u okresního soudu a po celou dobu, kdy řízení probíhalo, byl stížen duševní poruchou a nebyl tak schopen právně jednat. Původní řízení tedy bylo stíženo vadou, neboť stěžovatel neměl procesní způsobilost a nebyl přitom řádně zastoupen opatrovníkem. V tomto směru stěžovatel obecným soudům vytýká především to, že se při výkladu ustanovení § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. zabývaly pouze otázkou, zda byl stěžovatel v průběhu řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené žalobou pro zmatečnost, pravomocně omezen nebo zbaven způsobilosti k právním úkonům. Nepřihlédly však k tomu, že ze znaleckých posudků, které byly v řízení provedeny, jasně vyplynulo, že stěžovatel v předmětnou dobu trpěl duševní poruchou, pro kterou nebyl schopen samostatně činit právní úkony, a tím pádem ani samostatně jednat před soudem, přičemž nebyl řádně zastoupen opatrovníkem. Obecné soudy tudíž porušily právo stěžovatele na soudní ochranu a spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

13. Stěžovatel dále tvrdil, že k porušení jeho práva na spravedlivý proces došlo též rozhodnutím Nejvyššího soudu, kterým bylo odmítnuto jeho dovolání jako nepřipustné, ačkoli bylo učiněno v souladu s § 237 o. s. ř. Rozhodnutí Nejvyššího soudu tak považoval za svévolné. Nejvyšší soud dále nevzal v potaz jeho argumentaci usnesením Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2001 sp. zn. 20 Cdo 1190/99 a také odlišnou praxí krajského soudu a vrchního soudu, podle nichž je důvod zmatečnosti dle § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. (tj. pro nedostatek procesní způsobilosti) dán též v případech, kdy fyzická osoba nebyla pravomocně omezena ani zbavena způsobilosti k právním úkonům, avšak trpěla duševní poruchou způsobující neplatnost jejích právních úkonů (§ 38 odst. 2 OZ). Konečně, stěžovatel z tohoto svého argumentu dovozuje též závěr o porušení principu legality všech napadených rozhodnutí obecných soudů (srov. čl. 2 odst. 2 Listiny).

14. Ústavní soud vyzval okresní soud, krajský soud, Nejvyšší soud a vedlejšího účastníka, aby se k ústavní stížnosti vyjádřily. Okresní a krajský soud ve svých vyjádřeních pouze odkázaly na odůvodnění rozhodnutí obecných soudů, které ve věci rozhodovaly (zejm. pak Nejvyššího soudu) s tím, že stížnost by měla být odmítnuta jako zjevně neopodstatněná.

15. Nejvyšší soud ve svém vyjádření předně konstatoval, že o otázce, která je jádrem celé věci, tedy zda byl naplněn důvod zmatečnosti podle § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř., bylo obecnými soudy rozhodnuto v souladu s ustálenou rozhodovací praxí Nejvyššího soudu (viz výše bod 11). Dále měl za to, že odkaz stěžovatele na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2001 sp. zn. 20 Cdo 1190/99 je nepřipadný, neboť toto na jeho věc nedopadá, protože vychází z odlišných skutkových okolností. Nejvyšší soud dále též odmítl argumentaci stěžovatele rozhodnutími krajského soudu a vrchního soudu, která akceptovala podání žaloby pro zmatečnost z důvodu uvedeného v § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. i v případech, kdy účastník řízení nebyl pravomocně zbaven nebo omezen ve způsobilosti k právním úkonům, ale prokazatelně v rozhodné době trpěl duševní poruchou, pro níž nebyl schopen právně jednat, a která působila neplatnost jeho právních úkonů. Tato rozhodnutí totiž Nejvyšší soud nepovažoval s ohledem na § 159a o. s. ř. za závazná. Konečně, Nejvyšší soud měl také za to, že jeho napadené usnesení bylo dostatečně odůvodněno a nelze jej tedy považovat za svévolné. Základní práva stěžovatele tedy podle názoru Nejvyššího soudu nebyla porušena a ústavní stížnost by tudíž měla být odmítnuta jako zjevně neopodstatněná.

16. Uvedená vyjádření byla zaslána stěžovateli k replice, avšak ten pouze odkázal na svou argumentaci uplatněnou v ústavní stížnosti. Dodatečně se k ústavní stížnosti vyjádřil též vedlejší účastník řízení. Ten sdělil, že nebude uplatňovat práva vedlejšího účastníka, výslovně se však své účasti na řízení nevzdal. Z obsahu jeho vyjádření vyplývá, že nesouhlasí s ústavní stížností a sdílí právní názory obecných soudů, jakož i výroky jejich rozhodnutí.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

17. Dříve než Ústavní soud mohl přistoupit k vlastnímu přezkumu napadených rozhodnutí obecných soudů, musel se zabývat otázkou, zda podaná ústavní stížnost splňuje veškeré náležitosti dle zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Dospěl přitom k závěru, že ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatel před jejím podáním vyčerpal všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu). Ústavní stížnost byla podána včas, osobou oprávněnou a splňuje také ostatní zákonné požadavky. Ústavní soud pak o ní rozhodl bez nařízení jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

IV. Vlastní přezkum

18. Podstatou ústavní stížnosti je nesouhlas stěžovatele se způsobem, jakým obecné soudy v jeho věci interpretovaly důvod zmatečnosti podle § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. Obecné soudy totiž dospěly k závěru, že důvod zmatečnosti podle § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. není naplněn, nebyl-li účastník řízení v rozhodné době zbaven způsobilosti k právním úkonům ani v ní omezen (srov. též již výše citovaná usnesení Nejvyššího

soudu sp. zn. 2 Cdo 1541/97, sp. zn. 21 Cdo 1015/2011 či sp. zn. 21 Cdo 1637/2011). Otázkou, kterou musel Ústavní soud posoudit, tedy je, zda je tato interpretace předmětného ustanovení také ústavně konformní, resp. zda neporušuje základní práva stěžovatele.

IV. a) Obecné principy přezkumu

19. Úkolem Ústavního soudu je ochrana ústavnosti, a nikoli kontrola „běžné“ zákonnosti (čl. 83 Ústavy). Ústavní soud není povolán k přezkumu správnosti aplikace podústavního práva. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, byla-li pravomocným rozhodnutím těchto orgánů veřejné moci porušena základní práva stěžovatele chráněná ústavním pořádkem, protože tato práva vymezují nejen rámec normativního obsahu aplikovaných právních norem, nýbrž také rámec jejich ústavně konformní interpretace a aplikace.

20. Ústavní soud ve své konstantní judikatuře již také mnohokrát konstatoval, že netoleruje orgánům veřejné moci a především obecným soudům formalistický postup, který používá sofistické odůvodňování k prosazení zřejmé nespravedlnosti. Neudržitelnou je pak zejména aplikace práva vycházející pouze z jazykového výkladu; jazykový výklad představuje toliko prvotní přiblížení se k aplikované právní normě, je východiskem pro objasnění a ujasnění si jejího smyslu a účelu. Mechanická aplikace mimo smysl a účel právní normy činí z práva nástroj odcizení a absurdity [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 33/97 ze dne 17. 12. 1997 (N 163/9 SbNU 399; 30/1998 Sb.)]. Obecné soudy nejsou absolutně vázány doslovným zněním zákona, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit, pokud to vyžaduje účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jež mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku. Povinnost soudů nalézat právo přitom neznamená pouze vyhledávat přímé a výslovné pokyny v zákonném textu, ale též povinnost zjišťovat a formulovat, co je konkrétním právem i tam, kde jde o interpretaci abstraktních norem a ústavních zásad [srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 19/98 ze dne 3. 2. 1999 (N 19/13 SbNU 131; 38/1999 Sb.)].

21. Jinými slovy řečeno, soudy musí při své činnosti postupovat tak, aby interpretační a aplikační problémy řešily s maximální mírou racionality. Jestliže interpretace právní normy za použití jazykové metody výkladu vede k nerozumným výsledkům, je namístě ji korigovat použitím dalších výkladových metod, jako jsou metody výkladu systematického, logického, teleologického či historického. Mnohé případy a jejich specifické okolnosti mohou být značně komplikované a netypické; to však nevyvazuje obecné soudy z povinnosti udělat vše pro spravedlivé řešení, jakkoliv se to může jevit složité [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 3168/09 ze dne 5. 8. 2010, bod 21 (N 158/58 SbNU 345)].

22. Ústavní soud se též opakovaně vyjádřil, že doslovné lpění na splnění procesních podmínek a předpokladů příslušných procesních úkonů nesmí ve svém důsledku vést k nadměrnému formalismu, a tedy i k vytváření neústavních překážek bránících přístupu k soudu. V takových případech jde o porušení základního práva na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny [viz např. nález ze dne 21. 5. 2002 sp. zn. I. ÚS 89/02 (N 60/26 SbNU 135), nález sp. zn. I. ÚS 17/05 ze dne 4. 5. 2006 (N 95/41 SbNU 259), nález ze dne 22. 6. 1999 sp. zn. II. ÚS 217/98 (N 95/14 SbNU 283) nebo nález sp. zn. III. ÚS 133/03 ze dne 29. 1. 2004 (N 14/32 SbNU 123)]. Tyto závěry se vztahují též k

rozhodování soudů o opravných prostředcích. V tomto směru lze též odkázat na nálezný sp. zn. III. ÚS 2264/13 ze dne 27. 3. 2014 (N 47/72 SbNU 531), v němž Ústavní soud uvedl, že realizace práva podat opravný prostředek sice podléhá zákonným podmínkám, avšak obecné soudy se i při výkladu a aplikaci těchto procesních podmínek musí vyhnout jak přehnanému formalismu, který by zasahoval do zásad spravedlivého procesu, tak i přílišné pružnosti, která by naopak vedla k odstranění zákonem stanovených procesních podmínek.

IV. b) Aplikace obecných principů na projednávaný případ

23. Úkolem Ústavního soudu v nyní rozhodované věci bylo tedy posoudit, zda je možné interpretaci zmatečnostního důvodu dle § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. (tj. nedostatek procesní způsobilosti) zastávanou obecnými soudy považovat za ústavně konformní či nikoli. Jak přitom plyne z výše podaného shrnutí řízení před obecnými soudy, pro posouzení této otázky – a tedy i pro posouzení ústavní konformity napadených rozhodnutí obecných soudů – je s ohledem na časovou působnost norem občanského práva a norem civilního práva procesního rozhodná právní úprava účinná v době, kdy probíhalo řízení vedené okresním soudem pod sp. zn. 7 C 199/2008, v němž byl vydán žalobou pro zmatečnost napadený rozsudek pro uznání.

24. Dle ustanovení § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. žalobou pro zmatečnost může účastník napadnout pravomocné rozhodnutí soudu prvního stupně nebo odvolacího soudu, kterým bylo řízení skončeno, jestliže účastník řízení neměl procesní způsobilost nebo nemohl před soudem vystupovat (§ 29 odst. 2) a nebyl řádně zastoupen. Procesní způsobilost (způsobilost samostatně jednat před soudem) má v souladu s § 20 odst. 1 o. s. ř. každý v tom rozsahu, v jakém má způsobilost vlastními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti (způsobilost k právním úkonům). Úprava procesní způsobilosti je tedy navázána na hmotněprávní úpravu způsobilosti k právním úkonům [dnešní terminologií se jedná o svéprávnost, viz § 15 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „NOZ“)].

25. V případě stěžovatele tedy bylo otázkou, jak naložit s fyzickou osobou, která sice nebyla pravomocným rozhodnutím soudu omezena ani zbavena ve způsobilosti k právním úkonům, avšak v rozhodné době trpěla duševní poruchou, která měla za následek neplatnost jejího právního jednání (§ 38 odst. 2 o. z.). Obecné soudy se přitom ve věci stěžovatele striktně držely gramatického výkladu výše rekapitulované právní úpravy. S odkazem na výše citovanou judikaturu Nejvyššího soudu (viz bod 18) přitom dospěly k závěru, že důvod zmatečnosti dle § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. není naplněn, nebyl-li účastník řízení (v době před pravomocným skončením řízení předcházejícího vydání rozhodnutí soudu napadeného žalobou pro zmatečnost) zbaven způsobilosti k právním úkonům ani v ní omezen. Tento důvod zmatečnosti tedy podle obecných soudů nekryje jednání osoby, která sice nebyla pravomocně omezena či zbavena ve způsobilosti k právním úkonům, nicméně prokazatelně v rozhodné době trpěla duševní poruchou způsobující neplatnost jejích právních úkonů (§ 38 odst. 2 o. z.). Stěžovatelovu žalobu pro zmatečnost proto jako nepřípustnou zamítly.

26. Jak již bylo uvedeno výše, obecné soudy se ve své rozhodovací činnosti nemohou omezit na pouhý mechanický výklad a aplikaci podústavního práva, aniž by zároveň nedomýšlely praktické dopady jimi přijatého výkladu právní normy, který nesmí vést k iracionálním či dokonce absurdním důsledkům. Úkolem obecných soudů bylo naopak nalézt rozumné a spravedlivé řešení ve specifické situaci stěžovatele, a to

pomocí ústavně konformního výkladu a aplikace § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. tak, aby byl zachován účel (legitimní cíl), k jehož naplnění má předmětné ustanovení směřovat. Tímto účelem je ochrana práv osob stížených duševní poruchou, resp. napravení vady řízení spočívající v neposkytnutí dostatečné ochrany osobě, která v řízení není schopna jednat samostatně (v tomto případě se jedná o právo na přístup k soudu a na spravedlivý proces a také právo vlastnické). Tuto povinnost však obecné soudy ve stěžovatelově věci nesplnily.

27. Ke stejnému závěru dospěla též komentářová literatura. Podle ní je třeba výklad § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. podaný ve věci stěžovatele obecnými soudy třeba překonat. *„Právní úpravu, jež by napadení rozhodnutí vydaného v řízení s osobou stíženou duševní poruchou, jež ji činí nezpůsobilou právně jednat, aniž by tato byla zastoupena, nesankcionovala, není možné akceptovat. [...] Řešení je proto možné hledat v extenzivním výkladu § 229 odst. 1 písm. c), a to s přihlédnutím k jeho účelu, jímž je napravení vady řízení spočívající v neposkytnutí dostatečné ochrany osobě, která v řízení není schopna jednat samostatně“* (Svoboda, K., Smolík, P., Levý, J., Šínová, R. a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 92, bod 48).

28. Citovaný komentář sice vychází z právní úpravy svéprávnosti obsažené v NOZ, avšak závěry z něj plynoucí jsou bezesporu uplatnitelné i v nyní rozhodovaném případě. Podstatná změna hmotněprávní úpravy svéprávnosti [nově upravující řadu tzv. podpůrných opatření (viz § 38 – 65 NOZ), nepřipouštějící úplné zbavení svéprávnosti a považující tudíž omezení svéprávnosti za prostředek *ultima ratio* k ochraně práv fyzické osoby stížené duševní poruchou (viz § 55 a § 57 NOZ)] nemění ničeho na účelu, k jehož naplnění směřuje zmatečnostní důvod zakotvený v § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř., tj. ochrana práv osob stížených duševní poruchou, resp. napravení vady řízení spočívající v neposkytnutí dostatečné ochrany osobě, která v řízení není schopna samostatně jednat.

29. Dále je též třeba mít na paměti, že omezení, resp. zbavení způsobilosti k právním úkonům, a bezprostředně na ně také navázané omezení, resp. zbavení procesní způsobilosti, nejsou jedinými prostředky směřujícími k ochraně práv osoby stížené duševní poruchou, které náš právní řád zná. Hmotné právo totiž předpokládá také situaci, kdy osoba sice nebyla pravomocně omezena ani zbavena způsobilosti k právním úkonům, avšak přesto není pro duševní poruchu schopna činit právní úkony (právně jednat). Občanské právo hmotné takovýto nedostatek (vadu) právního jednání fyzické osoby spojuje se stejnými následky jako v případě právního jednání osoby omezené, resp. zbavené způsobilosti k právním úkonům, tj. sankcionuje jej absolutní neplatností (viz § 38 odst. 2 o. z., k témuž závěru směřuje také § 581 NOZ). Ústavní soud již v tomto směru konstatoval (vycházející z nové koncepce svéprávnosti v NOZ a také z Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením), že *„[n]a institut neplatnosti právního jednání z důvodu, že osoba jednala v duševní poruše (§ 38 odst. 2 [o. z.] a věty druhé § 581 [NOZ]), je tedy nutno pohlížet jako na jeden z institutů, jejichž účelem je chránit osoby s duševním postižením [...]. Je totiž nutno zajistit, aby osoby s postižením mohly reálně požívat svých práv, včetně například práva na ochranu majetku [...]. Toto jejich právo musí stát zajistit i přijetím vhodného legislativního rámce, do něhož v daném kontextu patří i institut neplatnosti právního jednání učiněného v duševní poruše“* [viz nálezný sp. zn. I. ÚS 173/13 ze dne 20. 8. 2014, bod 27 (N 156/74 SbNU 333)].

30. Jak plyne z výše uvedeného, ustanovení § 38 odst. 2 o. z. (resp. ani jeho obdoba v § 581 NOZ) nemá svůj explicitní odraz v textu ustanovení § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. Občanský soudní řád tuto situaci s ohledem na právní úpravu procesní způsobilosti obsaženou v § 20 odst. 1 o. s. ř. nepostihuje. Ve výše citovaném nálezu sp. zn. I. ÚS 173/13 však Ústavní soud dovodil pozitivní závazek státu zajistit práva osob stížených duševní poruchou též prostřednictvím přijetí vhodné (dostatečné) právní úpravy zajišťující ochranu práv těchto osob. Tento závazek se jistě promítá také do úpravy procesních pravidel a osobě stížené duševní poruchou je třeba také zajistit účinný přístup ke spravedlnosti (čl. 13 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením).

31. Právní úprava procesní způsobilosti a na ní navazující důvod zmatečnosti dle § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. je však v tomto ohledu zjevně deficitní. Vede totiž k absurdním důsledkům, neboť dle hmotného práva je právní jednání osoby stížené duševní poruchou, která ji činí k takovému jednání neschopnou, absolutně neplatné. Zároveň však z hlediska práva procesního, nebyla-li tato osoba pravomocně omezena či zbavena způsobilosti k právním úkonům, tak má plnou procesní způsobilost a může samostatně vystupovat před soudem se všemi důsledky z toho plynoucími. Vyjde-li duševní porucha účastníka řízení v průběhu řízení najevo, o. s. ř. v zásadě umožňuje soudu, aby inicioval řízení ve věci způsobilosti k právním úkonům (srov. úpravu dříve zakotvenou v § 186 an. o. s. ř. a nyní účinnou úpravu řízení ve věcech svéprávnosti v § 34 an. zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů), anebo aby účastníku ustanovil opatrovníka (dle § 29 odst. 3 o. s. ř.).

32. Duševní porucha však nemusí být vždy soudu seznatelná a může být zjištěna až po pravomocném ukončení řízení. Dosavadní soudní praxe přitom odmítala pod důvod zmatečnosti dle § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. podřadit také jednání osoby prokazatelně jednající v duševní poruše, jestliže tato osoba nebyla pravomocně omezena ani zbavena ve způsobilosti k právním úkonům. Vycházela totiž pouze z formalistického a čistě gramatického výkladu ustanovení § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. a zcela abstrahovala od jeho již zmíněného účelu. Při výkladu předmětného ustanovení je však třeba k tomuto účelu přihlídnout a vyložit jej v souladu s ním. V tomto směru je jedinou ústavně konformní interpretací předmětného ustanovení § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. (a s ním spojeného § 20 odst. 1 o. s. ř.) taková interpretace, podle níž nemá procesní způsobilost ani osoba, která sice v rozhodné době nebyla pravomocně omezena nebo zbavena ve způsobilosti k právním úkonům, avšak v důsledku duševní poruchy nebyla schopná samostatně právně jednat a nebyla přitom náležitě zastoupena opatrovníkem, resp. při jednání advokátem s procesní plnou mocí. Tento výklad přitom neplatí pouze pro případy, na něž se vztahuje úprava způsobilosti k právním úkonům dle o. z. (jako tomu bylo v nyní rozhodovaném případě), ale také (a tím spíše) pro případy, na něž dopadá aktuální úprava svéprávnosti obsažená v NOZ.

33. Výše uvedené závěry se vztahují též na případ stěžovatele. Stěžovatel se svou žalobou pro zmatečnost domáhal zrušení rozsudku pro uznání, který vydal okresní soud dne 4. 12. 2008 č. j. 7 C 199/2008-49, a kterým mu bylo uloženo, aby zaplatil vedlejšímu účastníku částku 3 000 000 Kč spolu s příslušenstvím a nahradil mu náklady řízení ve výši 235 787 Kč. Ze znaleckých posudků přitom později nesporně vyplynulo, že stěžovatel byl v průběhu tohoto řízení stížen duševní poruchou, v jejímž důsledku nebyl schopen právně jednat (činit právní úkony, § 38 odst. 2 o. z.) a zároveň nebyl řádně zastoupen opatrovníkem. Stěžovatel tak jednal před soudem samostatně (formálně byl sice zastoupen advokátem, ten však nebyl na jednání soudu přítomen), uznal dluh

vedlejšího účastníka co do důvodu a výše a okresní soud následně rozhodl rozsudkem pro uznání.

34. V rámci řízení o žalobě pro zmatečnost pak obecné soudy uvedly, že v této situaci se stěžovatel nemůže dovolávat důvodu zmatečnosti dle § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř., neboť v průběhu původního řízení nebyl pravomocným rozhodnutím soudu ani omezen ani zbaven způsobilosti k právním úkonům. Obecné soudy sice provedly dokazování jak znaleckými posudky předloženými stěžovatelem, tak posudky jimi ustanoveného znaleckého ústavu, avšak závěry z nich plynoucí považovaly za relevantní pouze pro posouzení včasnosti žaloby pro zmatečnost a nikoli pro posouzení toho, zda byl v případě stěžovatele dán důvod zmatečnosti dle § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. Žalobu pro zmatečnost proto jako nepřipustnou zamítly. Tento výklad ustanovení § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. zastávaný obecnými soudy však nelze hodnotit jinak než jako neudržitelný, neboť zcela abstrahuje od náležitého účelu a vede k absurdním a také protiústavním důsledkům. Obecné soudy tak zvolily přepjatě formalistický výklad ustanovení § 229 odst. 1 písm. c) o. s. ř. a upřednostnily jej před výše popsáním ústavně konformním výkladem, vycházejícím z účelu předmětného ustanovení a šetřícím práva stěžovatele. Tím porušily základní práva stěžovatele na přístup k soudu a na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

V. Závěr

35. Vycházeje ze shora uvedeného dospěl Ústavní soud k závěru, že obecné soudy porušily základní práva stěžovatele na přístup k soudu a na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Ústavní soud proto ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil [§ 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Obecné soudy budou v dalším řízení vázány právním názorem Ústavního soudu a budou přitom muset věc znovu posoudit a rozhodnout o stěžovatelově žalobě pro zmatečnost s náležitým přihlédnutím k závěrům plynoucím ze znaleckých posudků.

V Brně dne 18. prosince 2018

Ludvík David
předseda senátu